

3/2004 (6)

Młodzież wobec wartości

Anna Błasiak

Zachowanie i postępowanie młodzieży od zawsze było, jest i będzie obszarem zainteresowań ludzi dorosłych, bowiem młode pokolenie stanowi przyszłość społeczeństwa i zarazem jego ogromną szansę. Tymczasem dzisiaj wśród młodych ludzi dostrzegamy zjawisko apatii, frustrację, brak inicjatywy, kult konsumpcji, wycofanie z życia społecznego, pogardę dla etosu pracy i autorytetów, co często prowadzi do dewiacji w wymiarze indywidualnym i społecznym. Zjawiska te budzą niepokój ludzi dorosłych.

Naturalnym społecznym zobowiązaniem starszego pokolenia jest odpowiedzialność za młodsze. Wychowanie kolejnych pokoleń wymaga stworzenia określonych warunków rozwoju, ale przede wszystkim ważny jest przekaz uznawanych wartości, które kształtują życie poszczególnych osób i tym samym całych społeczeństw. Współcześnie jest to zadanie trudne, gdyż obserwujemy i doświadczamy psycho-duchowego kryzysu społeczeństwa, w które młody człowiek wrasta oraz wśród którego wzrasta.

Człowiek tej dekady często ignoruje, nie dostrzega lub niewłaściwie pojmuje wartości. Zjawisko to stanowi źródło złej kondycji moralnej młodzieży, której zachowanie stanowi niejako „odpowiedź” na przejawy świata dorosłych. Dlatego pytania o wartości młodego pokolenia są aktualne i ważne. Mają one nie tylko wymiar społeczny, ale także praktyczny i osobisty, bo w zależności od tego, jakie wartości człowiek wybierze i będzie realizował, taki będzie kształt i jakość jego życia. Wartości w znacznej mierze są wyznacznikiem motywacji i zachowań jednostki. Dzięki wartościom osoba podejmuje decyzje, dokonując wyborów w kategoriach dobra i zła. Stanowią one drogowskazy na drogach ludzkiej egzystencji.

Problematyka wartości budzi szerokie zainteresowanie nie tylko wśród naukowców, ale i zwykłych ludzi, którym przychodzi dokonywać niejednokrotnie trudnych wyborów w konkretnie życia oferującego wiele możliwości. Pojęcie *wartości* było kształtowane w ciągu wieków. Na jego rozumienie wywierały i wywierają wpływ różne perspektywy badawcze, na przykład filozoficznej, etycznej, psychologicznej, socjologicznej i pedagogicznej. Stąd pojęcie *wartości* jest terminem polisemantycznym i trudno go jednoznacznie zdefiniować. Nauka zajmująca się wartościami nazywa się dzisiaj aksjologią.

Sam termin *wartość* (łac. *valor*) pochodzi od czasownika *być wartościowym, mieć znaczenie (valere)*¹. Początkowo należał on wyłącznie do języka codziennego i oznaczał siłę, zdrowie fizyczne bądź odwagę i męstwo lub moc charakteru. Dawniej rzadko mówiono o wartościach. Posługiwano się głównie pojęciami: *dobro i dobroć* (łac. *bonum, bonitas*) dla oznaczenia tej samej rzeczywistości. Dopiero z czasem zaczęto mówić o wartościach w zakresie nauk szczegółowych, w ramach których pojawiały się pojęcia: wartość rzeczy, towaru, wartość użytkowa, przy czym *wartość* nie znaczy to samo co *cenne*².

Różnorodność ujęć zagadnienia wartości powoduje wielość koncepcji, co uniemożliwia dokonanie jego jednoznacznej definicji na gruncie jednej dyscypliny naukowej. W przeciągu wieków ukształtowały się między innymi dwie podstawowe koncepcje rozumienia wartości: obiektywistyczna i subiektywistyczna. Obie koncepcje mają swoje źródło w teoretycznej alternatywie: czy wartości znajdują zakorzenienie w naturze i dotyczą wprost istoty człowieka, czy też zakłada się, że wartości to efekt wolnej i subiektywnie twórczej decyzji człowieka? Pierwsza z wymienionych koncepcji uznaje istnienie powszechnego i niezmiennego świata wartości, mającego swoje korzenie w naturze ludzkiej. Przeciwnieństwem takiego stanowiska jest koncepcja zakładająca zmienny charakter wartości, uzależniony od warunków historycznych danej epoki czy od poszczególnych jednostek. W tej perspektywie wartości są rozumiane jako efekt podmiotowego, indywidualnego działania lub jako akt woli, który nie podlega racjonalnej obiektywizacji.

¹ Por. S. Kowalczyk, *Filozoficzne koncepcje wartości*, „Collectanea Theologica” 56(1986) f. I, s. 37.

² Por. R. Darowski SJ, *Filozofia człowieka*, Kraków 1992, s. 100.

Psychologia, socjologia i pedagogika to dyscypliny, których głównym podmiotem zainteresowań jest człowiek postrzegany w różnych aspektach. Dyscypliny te wzajemnie bazują na swoich osiągnięciach i jednocześnie się uzupełniają. Kwestie wartości są tutaj także analizowane w wielu płaszczyznach.

Wartości na gruncie psychologii ujmowane są jako coś, co pozostaje w relacji do podmiotu, a nie jako idee-byty istniejące obiektywnie, niezależnie od podmiotu. Są one pojmowane jako składnik i wytwór życia podmiotowego. W tym sensie wartości odnajdywane są w ludzkich zachowaniach i traktowane są jako wewnętrzne determinanty tych zachowań. W poszczególnych teoriach psychologicznych pojęcie *wartości* używane jest w wielu różnorodnych znaczeniach: od czegoś, co jest użyteczne w teorii decyzji, po cele życiowe w teoriach motywacji; od tendencji do preferowania pewnych obiektów, po ideały moralne; od naturalnych wrodzonych potencjalności i zdolności, po przekonania o tym, co godne pożądania³.

W aspekcie socjologicznym wartości określa się jako przedmioty i przekonania o nienormatywnym charakterze, determinujące względnie podobne przeżycia psychiczne i działania osób – członków zbiorowości społecznych, przekonania rozpowszechnione w grupie społecznej, wskazujące na godne pożądania sądy i zachowania jej członków. Definiuje się je również jako przekonania danego człowieka lub rozpowszechniane w grupach społecznych, określające godne pożądania cechy poszczególnych grup społecznych lub społeczeństwa jako całości⁴.

W pedagogice najczęściej wartości są ujmowane jako wszystko to, co nie jest neutralne i obojętne, lecz cenne, godne pożądania i wyboru, ważne i doniosłe, a przez to stanowi cel ludzkich dążeń. Wartości są uważane za istotny element i podłoże procesu wychowania.

Pomimo różnic w podejściu do wartości, wszystkie powyżej wymienione dyscypliny są zgodne co do tego, że wartości zarówno w osobistym, jak i społecznym życiu jednostki odgrywają ważną rolę. Dlatego nie można pozostać wobec nich obojętnym.

³ Por. P. Oleś, *Wartościowanie a osobowość. Psychologiczne badania empiryczne*, Lublin 1989.

⁴ Por. M. Misztal, *Problematyka wartości w socjologii*, Warszawa 1980.

Świat wartości stanowi istotny wymiar życia każdego człowieka. Trudno sobie bowiem wyobrazić w pełni odpowiedzialne życie bez akceptacji i interioryzacji określonej hierarchii wartości. Wartości nie są dyspozycjami wrodzonymi, ich źródłem jest tradycja kulturowa i społeczna, w której dany człowiek wzrasta i rozwija się, filozofia życia, etos danego społeczeństwa, również literatura, mass media, a przede wszystkim podstawowe środowiska wychowawcze: rodzina i szkoła.

Człowiek jest zdolny do odkrywania własnej wartości i wartości istniejących poza nim, jak też do ukierunkowywania się na nie, do ich akceptacji i do wbudowywania w indywidualny system ich określania. Obserwacja życia potwierdza, że człowiek kieruje się i nieustannie odnosi do uznawanych wartości. Przy czym potrzebuje on takich wartości, które byłyby dla niego satysfakcjonujące i stanowiłyby punkt odniesienia dla rozwoju całej jego egzystencji.

Człowiek musi dokonać wyboru z całego świata wartości zgodnie z kryterium przyjętym przez niego samego oraz z uwarunkowaniami społecznymi i kulturowymi. Wybiera wartości, które dla niego mają największe znaczenie. W konsekwencji tych wyborów powstaje system wartości, który zawiera zbiór wartości osobistych zorganizowanych w hierarchię preferencji: im bardziej człowiek preferuje jakąś wartość nad pozostałe, tym wyższa jest pozycja danej wartości w hierarchii i tym ważniejszym jest źródłem wskazówek postępowania jednostki.

Należy podkreślić, iż wartości służą rozwojowi osoby, jej osobowemu dojrzewaniu i spełnianiu się. Jest to jednak możliwe pod warunkiem, że wartości zostają przez daną osobę wybrane i zaakceptowane. Wówczas mają także możliwość zaspokojenia najgłębszych potrzeb człowieka, w tym także potrzeby sensu życia⁵. Nie bez znaczenia jest to, jakie wartości człowiek wybiera i realizuje w życiu. Wartości materialne, które w największym stopniu oferuje dziś świat, nie wystarczą, by realizować w pełni swoje człowieczeństwo. Dla wszechstronnego rozwoju osobowego potrzebne są również wartości uniwersalne, wyższe, powszechne i trwałe, zakorzenione w tradycji humanistycznej, w doświadczeniu ludzkim.

⁵ Por. J. Mariański, *Postawy młodzieży polskiej wobec sensu życia*, w: *Człowiek – wartość – sens*, red. K. Popielski, Lublin 1996, s. 290-299.

W kontekście powyższych refleksji należy stwierdzić, iż wiedza dotycząca współczesnej młodzieży: jakie są jej cele i dążenia, jakie wartości akceptuje i realizuje, jest nie tylko interesująca poznawczo, ale i ważna w kontekście wychowania młodego pokolenia, gdyż ukształtowane i zaakceptowane wartości wpływają na indywidualne i społeczne zachowania. Poznanie świata wartości młodzieży umożliwia podejmowanie określonych działań pedagogicznych. Gdy nie znamy cenionych przez młodzież wartości, trudno jest kształtować i wzbogacać jej osobowość. Również weryfikacja procesów wychowawczych w odniesieniu do poznanego wycinka aksjologicznej rzeczywistości daje możliwość zmniejszenia rozbieżności czy nawet „przepaści”, jaka istnieje pomiędzy rzeczywistością młodych ludzi a wyobrażeniami pedagogów odnośnie do tej kwestii. Znajomość akceptowanych przez młodzież wartości stanowi punkt wyjścia dla wychowawców w nadawaniu procesom edukacyjnym właściwych kierunków.

Diagnoza kondycji moralnej współczesnej młodzieży, ukazanej przede wszystkim z perspektywy aksjologicznej, jest ważna także dlatego, że obecnie narastają zagrożenia dla życia biologicznego i duchowego młodzieży. Nasilają się zachowania przestępcze młodych osób oraz zachowania autodestruktywne (alkoholizm, niktynizm, lekomania, narkomania) oraz inne formy aktywności społecznie nie aprobowanej. Zagrożenie dla młodego pokolenia stanowią sekty, subkultury młodzieżowe, mass media. W tej perspektywie pojawia się potrzeba akcentowania konieczności zwrócenia się osoby ku wartościom wyższym, które nadają sens jej życiu i stanowią o jej godności.

Ważne dla omawianej tutaj tematyki jest wskazanie na istnienie typowych i stałych właściwości rozwojowych młodzieży, które odpowiednio ukierunkowane mogą sprzyjać procesowi wychowania młodego pokolenia do wartości.

Adolescencja⁶ (łac. *adolescere* – rosnąć, zbliżać się do pełnej dojrzałości) nigdy nie była procesem łatwym i prostym. Jest to

⁶ Por. R. Łapińska, M. Żebrowska, *Wiek dorastania*, w: *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, red. M. Żebrowska, Warszawa 1975, s. 664-796; por. także E. Hurlock, *Rozwój młodzieży*, Warszawa 1975; R. Murawski, *Problematyka wieku dorastania*, w: *Teoretyczne założenia katechezy młodzieży*, red. R. Murawski, Warszawa 1989; M. Porębska, *Osobowość i jej kształtowanie w dzieciństwie i młodości*, Warszawa 1991; B. Zazzo, *Oblicza młodości. Psychologia różnicowania się wieku dorastania*, Warszawa 1972.

okres życia człowieka, który stanowi pomost między dzieciństwem i dorosłością. Obejmuje rozwój wielu funkcji, powoduje przeobrażenia fizjologiczne oraz zmiany w sferze intelektu, uczuć, zainteresowań oraz kontaktów interpersonalnych. Zmienia się społeczny status młodzieży.

Późna adolescencja jest okresem, w którym dokonują się procesy tworzenia indywidualnego systemu wartości i kształtowania światopoglądu. Jest to czas głębokiej wrażliwości na wartości. Wówczas młody człowiek intensyfikuje poznanie i odkrywanie wartości siebie i wartości istniejących poza nim, ukierunkowuje się na nie, przyjmuje i wbudowuje w indywidualny system⁷. Powstaje hierarchia wartości i celów dostatecznie elastyczna, by mogła być dalej modyfikowana i rozbudowywana.

W tym okresie ma miejsce zjawisko usamodzielniania się młodego człowieka, poszukiwania i wyboru własnej ścieżki życiowej, dlatego angażuje się on w budowę własnego „ja”, podejmuje nowe zadania społeczne oraz włącza się w proces zmian zachodzących w otaczającym świecie. Realizacja tych zadań rozwojowych dokonuje się poprzez określenie własnej tożsamości. Adolescent musi odnaleźć odpowiedź na podstawowe pytania: Kim jestem i kim chciałbym być? Pozytywne przejście przez kryzys tożsamości umożliwia dokonywanie samodzielnych wyborów, samodzielną budowę własnej drogi życia⁸.

Zmiany zachodzące w rozwoju młodego człowieka w okresie późnej adolescencji umożliwiają osobie świadome określenie swojego miejsca w świecie. Młody człowiek osiąga przede wszystkim zdolność stawiania sobie celów oraz kierowania swoim postępowaniem. Wzrastająca świadomość jednostki pozwala dorastającemu na wyjście poza sferę dostępnych stosunków społecznych, sięganie do wartości wyższych, do zagadnień egzystencjalnych. Młody człowiek obserwuje, bada otaczający świat, stawia samodzielne pytania, szuka wyjaśnień, zaczyna

⁷ Por. K. Dienelt, *Analiza przejawów psychologicznych i dążeń życiowych współczesnej młodzieży*, w: *Człowiek – wartość – sens*, red. K. Popielski, dz. cyt., s. 187.

⁸ Por. J. Elliot, M. Place, *Dzieci i młodzież w kłopotach. Poradnik nie tylko dla psychologów*, Warszawa 2000, s. 11.

uświadamiać sobie swoje przeżycia i doznania, śledzi je i analizuje, zdobywa stopniowo zdolność oceny samego siebie⁹.

W tym okresie intensywnego rozwoju adolescent potrzebuje szczególnej pomocy ze strony osób znaczących (rodziców, wychowawców, autorytetów itp.). Deklarowanie swej niezależności i poszukiwanie samodzielności przez młodzież wiąże się z potrzebą akceptacji, emocjonalnego ciepła, bezpieczeństwa oraz psychicznego wsparcia. Zaspokojenie tych elementarnych potrzeb tworzy klimat emocjonalnych więzi między pokoleniami. W tym klimacie jest czas i miejsce na wspólne wychowawcze poszukiwanie i odkrywanie właściwych wartości¹⁰.

Wychowaniu do wartości w okresie adolescencji sprzyjają potrzeby rozwojowe samej młodzieży. Przeobrażenia w sferze psychicznej młodego człowieka i związana z tym aktywność koncentrują się na tworzeniu planów na przyszłość, co ma związek z systemem wartości, który wyznacza hierarchię celów oraz środki do ich realizacji. Plany życiowe młodzieży są na ogół idealistyczne (zjawisko idealizmu młodzieńczego), niezgodne z rzeczywistością, dlatego pojawia się tendencja do jej przekształcania według własnej koncepcji. Ów idealizm na tym etapie życia jest naturalnym prawem młodzieńczego światopoglądu, jest wyrazem abstrakcyjnego myślenia i przejawem potencjalnych możliwości osoby.

Pomoc wychowawcza w tym okresie rozwojowym jest istotna, gdyż pomimo głębokiego uwrażliwienia na wartości, odkrycie wartości przez młodego człowieka samo przez się nie prowadzi do identyfikacji z nimi. By stały się one wewnętrznym tworzywem osobowości człowieka i pełniły rolę motywacyjną w jego zachowaniu, muszą one być przyjęte, zinterioryzowane i uznane za własne. Wówczas stają się one wartościami osobistymi. Wraz z procesem uwewnętrzniania wartości dokonuje się równocześnie proces ich absolutyzacji, polegający na tym, iż jedna z preferowanych wartości jest uznawana przez osobę za najwyższą,

⁹ Por. M. Porębska, *Osobowość i jej kształtowanie się w dzieciństwie i młodości*, dz. cyt., s. 177-178.

¹⁰ Por. R. Pomianowski, *Młodzież maturalna wobec ideałów ogólnoludzkich. Perspektywa europejska i czasowa*, w: *Wybrane zagadnienia z psychologii wychowawczej*, red. A. Gała, Wrocław 1994, s. 56.

będąca centralnym ośrodkiem osobowości, motywem dla wszelkich działań i zachowań jednostki¹¹.

W tym miejscu trzeba podkreślić także fakt, iż młode pokolenie końca XX i początku XXI wieku dorasta w specyficznych warunkach, często trudnych i nieprzyjaznych. Związane jest to z postępem cywilizacji, przyspieszoną dynamiką zmian gospodarczych, społecznych i kulturalnych oraz procesem globalizacji. Należy również wskazać na kryzys idei, autorytetów personalnych i instytucjonalnych oraz przekraczanie nietykalności sfery osobistej i intymnej jednostki, jak również narastające zjawisko bezrobocia. Ponadto najważniejsze środowisko rozwoju człowieka – rodzina – doświadcza negatywnych zmian, podobnie jak inne sformalizowane struktury społeczne. Ma miejsce rozpad więzi społecznych. W konsekwencji często tylko więzi mające charakter nieformalny dają młodzieży oczekiwane wsparcie i możliwość dowartościowania oraz satysfakcji. Szybko zmieniający się świat sprzyja temu, że młode pokolenie w coraz mniejszym stopniu jest odporne na różne patologie społeczne.

Specyficzna sytuacja współczesnej młodzieży powoduje, że czuje się ona zagubiona w rzeczywistości, gdzie często następuje zrównanie patologii z normą, dobra ze złem. Młody człowiek nie wie, które z czynników faktycznie służą jego rozwojowi, a które go deprawują i niszczą. Niektórzy bowiem pozostawiają młodzież samą sobie, co powoduje, że musi odkrywać i poznawać prawdy dawno poznane. Inni skłaniają do samodzielnych wyborów, które bez odpowiednich wskazówek są najczęściej niewłaściwe, a nieraz niebezpieczne. Są również i takie osoby, które w imię wolności i tolerancji deprecjonują prawdziwe wartości. Zdarza się, że proces wychowania staje się „eksperymentowaniem” na młodym pokoleniu. Tymczasem autentyczne wychowanie wiąże się z ukazywaniem, co jest dobre a co złe oraz z motywowaniem do wyboru nawet trudnego dobra. Młodzież potrzebuje określonego wzoru postępowania, przykładu, stawiania właściwych wymagań. Nie wystarczy przedstawić fakty, a młody człowiek niech dokonuje wyboru sam.

Młodość i dojrzewanie współczesnych różnią się od tych, które były udziałem dzisiejszych dorosłych. Współczesna młodzież

¹¹ Por. tamże, s. 57.

dojrzeć wcześniej nie tylko biologicznie, ale także społecznie. Przy czym obok przyspieszenia rozwojowego młodych, obserwuje się ich wyraźne trudności w dojściu do pełnej dojrzałości. Przejawiają oni w znacznym stopniu rozchwianie ideologiczne oraz relatywizację wszystkiego bez wyjątku. Ponadto inaczej niż poprzednie pokolenie podążają w kierunku rozpoczynania wszystkiego od zanegowania ideałów, które zaproponowało pokolenie ludzi dorosłych. Odrzucenie czy zanegowanie ideałów poprzedniej generacji jest zjawiskiem wpisanym w rozwój każdego pokolenia. Jednak zjawisko to przybiera dzisiaj nowe formy. Współcześnie ma miejsce radykalne odrzucenie nie tylko proponowanych modeli życia, ale wszelkiego modelu czy modeli. Taka postawa odrzucenia trwa niekiedy do 30 roku życia, dlatego nie może to zjawisko pozostawać bez konsekwencji dla współczesnej kultury i cywilizacji. Obserwowany przedłużający się okres wchodzenia w dorosłość ma także związek z przemianami zachodzącymi w szkolnictwie, gdyż wydłuża się okres kształcenia dzieci i młodzieży. Dodatkowo z jednej strony praca zmusza do ciągłego podnoszenia kwalifikacji, a z drugiej strony brak pracy zmusza do zdobywania nowych informacji i umiejętności. Przedłużający się okres przygotowania do życia sprawia, że młodzież pojawiła się w nowoczesnym społeczeństwie jako osobna, autonomiczna grupa społeczna, która zdążyła wytworzyć własną mentalność, często definiowaną przez kontrasty i przeciwieństwa¹².

By dać czytelnikowi możliwość skonfrontowania teorii z rzeczywistością, pragniemy zwrócić uwagę na kilka podsumowujących wniosków wynikających z przeprowadzonych badań empirycznych¹³, które zasługują na uwagę w kontekście omawianej problematyki: młodzież wobec wartości.

¹² Por. J. Bagrowicz, *Edukacja religijna współczesnej młodzieży*, Toruń 2000, s. 55-57.

¹³ Badaniami objęto krakowską młodzież maturalną 98° ze szkół publicznych i prywatnych, katolickich i bezwyznaniowych. Badanie jednego środowiska (miasta Kraków) wymaga pewnej powściągliwości przy wyprowadzaniu daleko idących uogólnień obejmujących całą polską młodzież. Licząc się z tymi zastrzeżeniami, można jednak mówić o funkcjonujących pośród młodzieży tendencjach wyboru określonych wartości. Tym bardziej, że dobrana do badań panorama placówek wydaje się zapewniać kryterium obiektywności i reprezentatywności wyprowadzanych na podstawie badań wniosków. Por. A. Błasiak, *Młodzież – świat wartości*, Kraków 2002.

Większość badanych przypisuje wartościom ważną i znaczącą rolę w życiu. Przy czym w świadomości młodzieży rodzina jawi się jako wartość priorytetowa. Ten wynik jest potwierdzeniem ogólnej tendencji, która ujawniła się także w innych badaniach. Rodzina zajmuje naczelne miejsce w systemie uznawanych wartości oraz wpływa w sposób determinujący na pragnienia i dążenia młodego pokolenia. Rodzina traktowana jest przez nich jako warunek szczęścia osobistego. Jednak w odniesieniu do występującego współcześnie zjawiska kryzysu rodziny, którego przejawem jest rozwój alternatywnych form życia rodzinnego, rodzi się pytanie, jakie modele małżeństwa i rodziny preferuje współczesny młody człowiek (ta kwestia wymaga osobnego studium).

Tylko niewielki procent młodzieży szuka sensu życia oraz własnej realizacji w dążeniu do tego, by być użytecznym dla innych oraz w pracy zawodowej, którą się lubi. Zauważalna jest wśród młodych tendencja do zamykania się w obrębie małych grup społecznych, jak również postawa zamknięta na drugich, skupienie na sobie, swoich potrzebach. Młodzi ludzie otwierają się na innych najczęściej wtedy, gdy są to ich bliscy. Dlatego opowiadają się oni za takimi wartościami, które posiadają znaczenie dla nich albo dla kogoś z bliskich im osób.

Młodzież w znacznym stopniu preferuje wartość zdrowie. Ta preferencja w dużej mierze wynika z nabywanych przez nią doświadczeń ukazujących kruchość życia ludzkiego. Młode pokolenie jest świadome, że życie we współczesnym świecie naznaczone jest nieuleczalnymi chorobami, wobec których współczesna medycyna pozostaje bezradna, poza tym wzrastająca przemoc i agresja wielokrotnie prowadzi do śmierci czy kalectwa. Na tym tle pojawia się obawa o własne zdrowie i zdrowie swoich najbliższych.

Dla współczesnej młodzieży ważne są także takie wartości, jak wykształcenie i własny rozwój. Wykształcenie jest dla niej istotne, ponieważ prowadzi do stabilizacji materialnej, daje możliwość osiągnięcia sukcesu, szansę spełnienia osobistych ambicji. Dla wielu młodych ludzi następstwem zdobycia właściwego wykształcenia jest odpowiedni zawód i praca. Jednak rzeczywistość jest inna.

Mimo, że we współczesnym świecie obserwujemy wiele negatywnych przemian w dziedzinie moralności, to dla badanej

młodzieży wartości moralne (dobro, sprawiedliwość, odpowiedzialność, uczciwość, szacunek) są ważne i w znacznym stopniu preferowane. Ważność tych wartości uzasadniana jest postrzeganiem ich za gwarant szczęśliwego, spokojnego i udanego życia. Ten wynik jest potwierdzeniem utrzymującej się tendencji, która skupia uwagę młodzieży na życiu indywidualno-prywatnym i powoduje, że zasadniczo nie interesuje się ona sprawami społeczno-politycznymi. W odniesieniu do moralności młodzieży ważnym spostrzeżeniem jest również fakt, iż przy dokonywaniu wyborów młodzi ludzie nie odwołują się do ogólnych powinności i norm, do stałych i jednoznacznych kryteriów rozróżniania dobra i zła, lecz najczęściej odnoszą swoje wybory do czegoś, co jest moralnie nieokreślone. Ma miejsce subiektywizacja poglądów i przekonań. Można zatem wysunąć wniosek, iż moralność młodzieży nie jest podbudowana systemem etycznym. Niebezpieczeństwem w tej perspektywie może być rozdzielenie życia i moralności młodego pokolenia.

W ostatnich latach dostrzega się wzrost rangi wartości materialnych w społeczeństwie polskim. Wartości materialne stają się źródłem prestiżu społecznego, wskaźnikiem odniesionego sukcesu i powodzenia. Obserwuje się zjawisko kultu pieniądza. Nie bez znaczenia są tutaj zjawiska pogłębiania się przepaści pomiędzy klasą ludzi bogatych i zamożnych a ludźmi żyjącymi w ubóstwie oraz narastające bezrobocie. Jednak wartości materialne nie są przez młodych ludzi traktowane jako najważniejszy cel życia, nie preferują ich w znacznym stopniu.

Wartości religijne, podobnie jak wartości materialne, nie zyskały dużej aprobaty. Lecz, co jest interesujące, współczesna młodzież w znacznym stopniu pragnie być zbawiona. Przy czym zbawienie nieodłącznie wiąże się z realizacją określonych wartości religijnych. Ta postawa młodzieży najprawdopodobniej ma związek ze zjawiskiem sekularyzacji moralności w świecie. Współcześnie często występuje postawa określana w kategoriach: „Jestem wierzącym, ale...”. Dlatego młodzi ludzie często dokonują jakiegoś kompromisu pomiędzy wartościami religijnymi i świeckimi. Najczęściej dotyczy to stanowiska Kościoła w kwestiach moralnych. Wielu z młodych osób przyswaja sobie w sposób mniej lub bardziej trwałe poglądy i przekonania laickie, przy równoczesnym realizowaniu religijnych wskazań. Na tym tle

pojawia się nowe wyzwanie dla Kościoła, który nie pozostaje obojętny, lecz w sposób istotny włącza się w proces wychowania młodzieży.

Reasumując, skala wartości badanej młodzieży przedstawia się następująco: na pierwszym miejscu wartość rodzina, a w następnej kolejności wartości moralne, zdrowie, wykształcenie, własny rozwój, odpowiedni zawód, wartości religijne, wartości estetyczne, wartości materialne oraz na końcu prestiż społeczny.

Dzisiaj młody człowiek skupia swoją uwagę na życiu indywidualno-prywatnym. Konsekwencją tego jest dominacja myślenia i działania indywidualno-egoistycznego, orientacja na siebie. Dlatego głównym motywem wyboru takich, a nie innych wartości jest szczęśliwe, spokojne i udane życie.

W procesy przyjmowania i realizowania przez młodzież określonego systemu wartości są nieodłącznie wpisane trudności i problemy. Młodzież jest ich świadoma, doświadcza ich, choć w różnym stopniu nasilenia. Obserwowana postawa dorosłych, niezgodna z ich własnym systemem wartości, w największym stopniu wpływa destrukcyjnie na młodzież, zniechęca ją do życia w zgodzie z własnymi wartościami i ideałami. Z drugiej strony młodzi obserwują takie rozbieżności pomiędzy własnym postępowaniem a zaakceptowanymi wartościami. Powodem dość dużego zagubienia w świecie wartości przez młode pokolenie są przesyt środków masowego przekazu i natłok różnego typu informacji. Młodzież wskazuje, że wzorce postępowania, które propagują środki masowego przekazu, utrudniają jej życie zgodne z własnymi zaakceptowanymi wartościami. Stoją często z nimi w sprzeczności. Istotnym problemem są także osobiste słabości młodych ludzi, w największym stopniu lenistwo. Ważny jest tutaj proces pracy nad sobą, proces samowychowania oraz wsparcie i mobilizacja ze strony starszego pokolenia. Dostrzeganie i podkreślanie znaczenia procesu samowychowania są o tyle ważne, że współcześnie obserwuje się u młodzieży tendencję do rozwoju preferującego sferę intelektualną i zdobywanie wiedzy, nowych informacji.

Wielu młodych ludzi nie jest zadowolonych ze swojego życia, nie przejawia pozytywnego nastawienia wobec własnej egzystencji. Również niepokojącym zjawiskiem jest niewłaściwy stosunek młodzieży wobec narkotyków i alkoholu. Nie są świadomi

zagrożeń, jakie niosą te używki. Zjawisko to wydaje się tym bardziej niebezpieczne, że w dzisiejszym świecie obserwujemy narastanie zachowań prowadzących do samowyniszczenia lub zachowań aspołecznych.

Znajomość akceptowanych przez młodzież wartości stanowi punkt wyjścia dla wychowawców w nadawaniu procesom wychowania właściwych kierunków. Informacje o zakresie preferowanych i realizowanych przez młodzież wartości ułatwiają rozpoznawanie kryteriów ocen, którymi się ona kieruje. Poznanie uznawanych wartości umożliwia również dokonanie konfrontacji wartości pożądaných i faktycznie akceptowanych przez młode pokolenie. Jeżeli zaistnieje zgodność między tymi wartościami, znaczy to tyle, że proces wychowania współbrzmi z innymi czynnikami wpływającymi na rozwój pożądaných postaw młodych wobec wartości. W innym przypadku musi dojść do rewizji dotychczasowych oddziaływań i poszukiwania nowych dróg organizacji procesu wychowania.

Wiedza o młodzieży oraz jej świecie wartości ma zatem w założeniu służyć pomocą w pracy wychowawczej, która winna stymulować i wspierać wszechstronny rozwój młodego człowieka. Wiedza ta powinna pozwolić na bardziej dojrzałą ocenę obecnej rzeczywistości oraz uzyskać wskazówki dotyczące tego, jakie należy podjąć działania i stworzyć warunki, by młodzież w swoich preferencjach wartości dokonywała wyborów właściwych. Bo wiem nie wszystkie wartości mają jednakowy walor i w związku z tym nie wszystkie służą rozwojowi dojrzałej osobowości i nadają właściwy sens życiu. Pomimo tego, że w człowieku istnieje możliwość poznania i odkrycia wartości wyższych, to jednak nie każdy człowiek je odnajdzie i będzie realizował. Potrzebna jest pomoc wychowawcza, która ma na celu nakierowanie osoby ku wartościom oraz ukazanie ich sensu i znaczenia dla życia.

→ **SŁOWA KLUCZOWE** – WARTOŚCI, ADOLESCENCJA

Horyzonty Wychowania

SUMMARY

ANNA BŁASIAK, *Young People in the Face of Values*

The aim of the article was to show specific knowledge of young people and their world of values, whose original objective is to serve educational work. Adolescence is the time in which the processes of creating individual value system and shaping viewpoint take place. Educational support is essential in this period since despite profound sensitivity to values, discovering values by a young person does not necessarily lead to identification with them. Beside theoretical investigation, the article includes conclusions resulting from the study conducted by the author concerning values adopted and realized by young people. Questions regarding values of the young generation remain up-to-date and significant since they exhibit both social (young people are the future of the society and its chance) and individual character (values influence the shape and quality of man's life).

Anna Błasiak, 1991-96 Wydział Filozoficzny Towarzystwa Jezusowego w Krakowie, specjalizacja – pedagogika społeczno-opiekuńcza; 1993-95 Papieska Akademia Teologiczna, Studium Teologii Rodziny; 2001 Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum” w Krakowie, obrona pracy doktorskiej (*Młodość – świat wartości*, WAM, Kraków 2002); obecnie adiunkt w Wydziale Pedagogicznym Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej „Ignatianum” (Katedra Pedagogiki Rodziny).